

Elin Nesje Vestli
Høgskolen i Østfold

Forord

«How do I read this?», «How do I teach this?»

Grafisk litteratur er populært: blant lesere i alle aldersgrupper, i undervisning både i skolen og i høyere utdanning og som forskningsobjekt. Større bokhandlere har egne hyller for grafisk litteratur, og i mange biblioteker har bøkene, med sine påkostede og iøynefallende cover, fått framtreddende plass. Markedets store interesse bidrar i sin tur til at sjangeren er attraktiv, både blant forfattere og illustratører. I flere land fins det forlag som spesialiserer seg på grafisk litteratur, for eksempel Minuskel forlag og No Comprendo Press i Norge og Avant-Verlag i Tyskland.

Sjangerens attraktivitet gjenspeiler seg i skolen. Et hyppig brukt pedagogisk argument for å bruke grafisk litteratur i klasserommet er gjerne at elevene og studentene er vant til å lese tegneserier, og at grafisk litteratur dermed vil være enklere for dem å lese enn ei tradisjonell bok. Men de fleste, inkludert lærerne, gjør likevel ganske raskt erfaringen at grafisk litteratur ikke automatisk er lettere å lese. For å avkode det hybride mediet som grafisk litteratur er, trenger man ikke bare *reading literacy*, men også *visual literacy*. Man må klare å dechiffrere avhengighetsforholdet mellom skrift og visuelle elementer, samtidig som man, som leser, må være villig til å begi seg inn i mediets prinsipielle flertydighet og åpenhet, det som Scott McCloud omtaler som «closure» (McCloud, 1994, s. 63): Leseren må bruke sin kombinasjonsevne til å konstruere en helhet og sammenheng ut fra noe som ved første øyekast framstår som fragmentarisk – og kanskje til og med rotete. «How do I read this?», spør Michelle Jewitt i sitt grafiske essay som avslutter dette temanummeret. Dette spørsmålet, som slett ikke er retorisk, var et viktig utgangspunkt for prosjektet som ligger til grunn for dette temanummeret. Nært beslektet var spørsmålet «How do I teach this?». Hva ønsker vi å oppnå gjennom å integrere grafisk litteratur i vår undervisning, både i skolen og i høyere utdanning?

Hva kan grafisk litteratur tilføre i en læringssituasjon? Og hvilken kunnskap og hvilke redskaper trenger vi for å bruke disse multimodale tekstene på en god måte?

I tillegg har ønsket om å undersøke et bredt utvalg av bøker – og samlet også ulike retninger innenfor grafisk litteratur – fra forskjellige språkområder stått sentralt. Flere bidragsytere har tatt for seg selvbiografiske bøker, som utgjør en omfattende del av grafisk litteratur. Blant annet er det som gjerne omtales som *Graphic Memoir* eller grafisk minnefortelling representert: multimodale tekster som, med utgangspunkt i kunstnerens egen biografi og/eller familiehistorie, gir et innblikk i historiske og politiske diskurser. Også de mange Coming-of-Age-bøkene er representert i temanummeret, belyst blant annet gjennom litteraturredidaktiske tilnærminger. Men grafisk litteratur har også et bruksområde som går utover skjønnlitteraturens vanlige sfære: Grafisk litteratur brukes som opplysningsmedium både for barn og voksne, for eksempel innenfor helse- og omsorgssektoren. Bestillingsverk, som forener høy kunstnerisk kvalitet og behovet for faglig formidling til spesifikke målgrupper, utgjør en viktig del av grafisk litteratur. Dermed bidrar dette temanummeret til å utvikle forskningsfeltet som har etablert seg rundt grafisk litteratur.

Temanummeret springer ut av et prosjekt i regi av Høgskolen i Østfolds strategiske satsing på språk: [ELLA](#) (Education, Literature, Language – Utdanning, litteratur, språk). Prosjektet foregikk i tidsrommet 2021–2022. En digital forelesningsrekke med inviterte forskere fra inn- og utland dannet en ramme rundt prosjektet, i tillegg ble det gjennomført en rekke interne seminarer hvor både forskere og masterstudenter (alle fra mastergraden Fremmedspråk i skolen) la fram sine individuelle prosjekt til diskusjon.

Begreper og retninger

Som tittel for temaheftet har vi valgt fellesbetegnelsen grafisk litteratur (jf. Warberg, 2018, s. 206). Termen omfatter både de mer tradisjonelle formatene som tegneserier og bildebøker, i tillegg til tegneserieromaner henholdsvis grafiske romaner. Den første kunstneren som brukte begrepet grafisk roman, *Graphic Novel*, var Will Eisner i *A Contract With God and Other Tenement Stories. A Graphic Novel* (1978). For Eisner innebar termen en henvisning til ambisiøs grafisk kunst, til forskjell fra tegneserier med mer kommersielt tilsnitt (jf. Dolle-Weinkauff, 2009, s. 17). Begrepet, som helt siden Eisner innførte det signaliserer høy kunstnerisk kvalitet, brukes i dag primært om bøker, hovedsakelig hardcover, som inneholder en avsluttet historie (jf. Dolle-Weinkauff, 2009, s. 16). Målgruppa er gjerne unge voksne og/eller voksne lesere. Selv om mye grafisk litteratur primært er skrevet for et yngre publikum, for eksempel manga, retter mange av utgivelsene seg mot ei aldersmessig heterogen målgruppe og kan karakteriseres som crossoverlitteratur eller allalderlitteratur.

Betegnelsen *Graphic Novel*, grafisk roman, er omdiskutert (jf. Abel & Klein, 2016, s. 263–265). Likefullt har den bidratt til en høyere status og større interesse for sjangeren. Dette gjelder ikke bare for lesere, men også for forskere – og for kunstnerne selv, som i mange tilfeller tilfører bøkene et personlig tilsnitt, ikke bare gjennom sitt kunstneriske talent og sin håndskrift, men også gjennom å bygge inn selvbiografiske momenter. Det selvbiografiske tilsnittet har spilt en viktig rolle i utviklingen av sjangeren. Abel og Klein framhever nettopp den sterke forankringen i forfatterens eller kunstnerens egen biografi som en av årsakene til at sjangeren møter på stor interesse. Tegneserien som forfattermedium har, hevder de, gitt sjangeren en tilsvarende legitimasjon eller status som regissøren får med en film (jf. Abel & Klein, 2016, s. 16). Det selvbiografiske kombineres ofte med et metapoetologisk nivå, et komposisjonsprinsipp som ble brukt allerede i Art Spiegelmans *Maus. A Survivor's* (publisert i tidsskriftet RAW 1980–1991, i bokform 1986 og 1991), en av sjangerens kanoniserte tekster. Kunstneren forteller ikke bare en historie, men reflekterer også over hvordan den kan fortelles, over hvilke valg som har blitt tatt underveis og hvilke dilemma vedkommende står overfor. Dette metanivået er i høy grad til stede også i de selvbiografiske familiefortellingene og de grafiske minnefortellingene. I tillegg har de mange litteraturadapsjonene, remedieringer av særlig klassikere som for eksempel Albert Camus' *L'Étranger* (Camus & Ferrandez, 2013), Knut Hamsuns *Sult* (Hamsun & Ernsten, 2019) og Franz Kafkas *Die Verwandlung* (Horne & Corbeyran, 2018), bidratt til å befeste

sjangerens status. Det samme gjelder utgivelser om historiske personligheter, som blant andre motstandskjemperen Sophie Scholl (Lünstedt & Sabisch, 2015) og forfatteren August Strindberg (Furmark, 2013), gjerne i påkostede utgaver.

Presentasjon av bidragene

Dette tidsskriftnummeret består av tre deler. Hoveddelen utgjøres av vitenskapelige artikler. Deretter følger en bolk med sammendrag av tre masteroppgaver om grafisk litteratur. Temanummeret avsluttes med et grafisk essay.

Silje Haugen Warberg og Ingvild Hagen Kjørholt (begge NTNU) presenterer i sitt bidrag en lesning av Anders N. Kvammens *Jeg husker ikke... Historier om demens* (2021). *Jeg husker ikke ...* ble skrevet som et bestillingsverk fra Pårørendeskolen (Kirkens bymisjon) og skal hjelpe unge pårørende som har en nær slektning med demens. Warberg og Kjørholt ser nærmere på tegneseriens redskaps- og bruksdimensjoner og undersøker hvordan helsefaglig formidling og litterær estetikk i denne utgivelsen utgjør en kunstnerisk enhet.

I sitt bidrag om Nora Dåsnes' *Ti kniver i hjertet* (2020) undersøker Camilla Häbler og Marion Elisenberg (begge Høgskolen i Østfold) hvordan identitetsutviklingen til hovedpersonen tematiseres. Med utgangspunkt blant annet i bildebok- og tegneserieteori analyserer de samspillet mellom verbale og visuelle uttrykk i Dåsnes' prisbelønnede grafiske roman.

Silje Neraas (NTNU) presenterer en analyse av bildeboka *Papelina* (2017) av Randi Fuglehaug og Jill Moursund, ei bildebok som kom ut i kjølvannet av flyktningkrisen i 2015. Neraas undersøker blant annet hvordan Fuglehaug og Morsund bruker den etablerte litterære toposen sjøreise i den aktuelle politiske konteksten, og hun viser hvordan bildeboka dermed befinner seg et skjæringspunkt mellom eventyr og realitet.

I sitt bidrag om den svenske kunstneren Natalia Batistas *Sword Princess Amaltea* (2013–2015) tar Mike Classon Frangos (Linnéuniversitetet) for seg den populære mangasjangeren. Frangos viser hvordan Batista bruker mangaens visuelle særtrekk til å utfordre tradisjonelle representasjoner av kjønn og seksualitet. På bakgrunn av denne analysen viser han det pedagogiske potensialet for bruk av grafisk litteratur, særlig manga, i undervisninga.

Annika Bøstein Myhr (Universitetet i Sørøst-Norge) presenterer i sin artikkel en analyse av Halfdan Piskets *Dansker*-trilogi (2014–2016). Sentralt står framstillingen av traumer, slik Pisket framstiller dem i sitt verk basert på farens erfaringer fra krig, flukt og migrasjon. Myhr viser blant annet hvordan *Dansker* kan bidra til at leseren utvikler det hun kaller aktiv empati, nemlig empati som ansvarliggjør og utfordrer leseren i vedkommenes rolle i samfunnet.

Med utgangspunkt i Joël Alessandras selvbiografiske grafiske roman *Petit-fils d'Algérie* (2015) undersøker Hélène Celdran (Høgskolen i Østfold) hvordan narrative prosesser fungerer i et postmemorialt prosjekt. Med utgangspunkt blant annet i begrepet postmemory ser hun nærmere på koplingene mellom narrative prosesser, deres visualisering og konstruksjonen av et personlig minne.

Elin Nesje Vestli (Høgskolen i Østfold) presenterer en lesning av Bianca Schaalburgs grafiske minnefortelling *Der Duft der Kiefern* (2021) som et generasjonsovergripende narrativ som omfatter fem generasjoner og over hundre år tysk historie. Sentralt står bokas poetologiske metanivå: Hvordan kan erindringsarbeid foregå i en tid hvor det knapt fins noen tidsvitner igjen? Og hvilke estetiske valg stiller det kunsteren ovenfor?

Christine Lentz (Universitetet i Tromsø, Norges arktiske universitet) diskuterer i sin artikkel Jerry Craft's *New Kid* (2019) med utgangspunkt i *Critical Race Theory* (CRT). Med utgangspunkt i en kritisk betraktning av den debatten som *New Kid* utløste i USA om CRT, analyserer Lentz boka som en *counter-story* (en mothistorie) og presenterer hvordan boka kan brukes i undervisninga med utgangspunkt i den norske læreplanreformen fra 2020.

Gro-Anita Myklevold (Universitetet i Sørøst-Norge) tar i sitt bidrag til orde for at grafiske romaner i større grad bør benyttes i videregående skole. Myklevold foretar en nærlesing av Adrian Tomines selvbiografiske verk *The loneliness of the long-distance cartoonist* (2019) med vekt på hvordan denne kan brukes til å stimulere empati og litterær bevissthet hos leseren, noe som også er blant kompetansemålene i engelsk.

Videre inneholder dette temanummeret også sammendrag av tre masteravhandlingar, alle skrevet av studenter på mastergraden Fremmedspråk i skolen ved Høgskolen i Østfold. Eirik Eide undersøkte, med utgangspunkt i Isabel Kreitz' adaptasjon av Erich Kästners *Emil und die*

Detektive (1929, Kreitz' adaptasjon kom ut i 2012), hvordan bruk av grafisk litteratur kan bidra til å styrke muntlig språkferdighet i tyskundervisninga. Elie Luabeya Masengo Kabishi diskuterte i sitt masterarbeid den omfattende debatten i kjølvannet Hergés Tintin-album *Tintin au Congo* (1930–1931): Skal man, på bakgrunn av de rasistiske og kolonialistiske stereotypene som albumet inneholder, unngå å bruke det i skolen, eller fins det likevel muligheter til å bruke det i franskundervisninga? Maria Theresa Veddegjerde presenterte i sin masteravhandling hvordan bruk av bildebøker – Ben Morley og Carl Pearces *The Silence Seeker* (2009) og Achim Greders *The Island* (2007) – bidrar til å utvikle interkulturell kompetanse.

Temanummeret avsluttes med Michelle Jewetts (Central NM Community College, USA) grafiske essay «How do I read this?». I essayet reflekterer Jewett over erfaringene som hun gjorde da hun arrangerte en digital lesesirkel om grafisk litteratur for norske og amerikanske engelsklærere.

Litteratur

Abel, J. & Klein, C. (2016). *Comics und Graphic Novels*. Metzler.

<https://doi.org/10.1007/978-3-476-05443-2>

Abraham, U. & Lay, T. (2020). Graphic Novels. Ein Medium zwischen Comic, Roman und Form im Unterricht. *Fremdsprache Deutsch*(63), 3–8.

<https://doi.org/10.37307/j.2194-1823.2020.63.03>

Alessandra, J. (2015). *Petit-fils d'Algérie*. Casterman.

Batista, N. (2018). *Sword Princess Amaltea*. Nosebleed Studio.

Camus, A. & Ferrandez, J. (2013). *L'Étranger*. Fetiche.

Corbeyran, E. & Horne, R. (2018). *Die Verwandlung* von Franz Kafka. Knesebeck.

Craft, J. (2019). *New Kid*. Harper.

- Dolle-Weinkauff, B. (2009). Phänomen Comic-Roman. Zur Entstehung und Entwicklung der Graphic Novel. *Kjl & m*, 09(3), (16–28).
- Dåsnes, N. (2020). *To kniver i hjertet*. Aschehoug.
- Eisner, W. (2006). *The Contract with God Trilogy: Life on Dropsie Avenue*. W.W. Norton.
- Fuglehaug, R. & Moursund, J. (2017). *Papelina*. Samlaget.
- Furmark, A. (2013). *August & jag*. Galago.
- Greder, A. (2007). *The Island*. Allen & Unwin.
- Hamsun, K. & Ernsten, M. (2019). *Sult*. Minuskel.
- Hergé (2006). *Tintin au Congo*. Casterman.
- Kästner, E. & Kreitz, I. (2012). *Emil und die Detektive*. Dressler.
- Kvammen, A.N. (2021). *Jeg husker ikke...Historier om demens*. Kirkens bymisjon og No Comprendro Press.
- Lünstedt, H. & Sabisch, I (2015). *Sophie Scholl*. Knesebeck.
- McCloud, S. (1994). *Understanding Comics: The Invisible Art*. Harper Perennial.
- Morley, B. & Pearce, C. (2009). *The Silence Seeker*. Penguin Random House.
- Pisket, H. (2016). *Dansker*. Forlaget Fahrenheit.
- Schaalburg, B. (2021). *Der Duft der Kiefern*. Avant-Verlag.
- Spiegelman, A. (2003). *Maus: A Survivor's Tale*. Penguin.
- Tomine, A. (2020). *The loneliness of the long-distance cartoonist*. Faber Faber.

Warberg, S. (2018): Grafisk litteratur. I A.S. Larsen, I. Sørensen & B. Wicklund (Red.),
Norsk 5–10: Litteraturboka (s. 206–232). Universitetsforlaget.